

MIT

ÉRDEMES

TUDNI...

A KORMÁNYZATI SZAKEMBEREKNEK
A NONPROFIT KUTATÁSOKRÓL?

MIT ÉRDEMES TUDNI

A KORMÁNYZATI SZAKEMBEREKNEK A NONPROFIT KUTATÁSOKRÓL?

A „GYAKORLAT ÉS KUTATÁS” PROGRAM TÁMOGATÓJA
A CHARLES STEWART MOTT FOUNDATION

A PROGRAM TANÁCSADÓ TESTÜLETE

BENKŐ ÁGOTA
CSIZMÁR GÁBOR
CZIKE KLÁRA
FARKAS ISTVÁN
GAZDAG GYÖRGY
KÜRTI SÁNDOR
NÁDASDY ANDREA
SEBESTÉNY ISTVÁN
SÍK LÁSZLÓ
SZÁVAI TAMÁS

A PROGRAM VEZETŐI

HARSÁNYI LÁSZLÓ
KUTI ÉVA
TÖRÖK MARIANNA

MIT ÉRDEMES TUDNI
A KORMÁNYZATI SZAKEMBEREKNEK
A NONPROFIT KUTATÁSOKRÓL?

NONPROFIT KUTATÓCSOPORT
BUDAPEST, 2003

SZERZŐK

Baranyi Éva
Bartal Anna Mária
Csegény Péter
Czike Klára
Liling Tamás
Péterfi Ferenc
Török Marianna

SZAKMAI LEKTOROK

Jagasics Béla
Kuti Éva
Nemoda István
Párdi Zsófia
Sebestény István

NYELVI LEKTOROK

Orosz Éva
Soltész Judit

KARIKATÚRÁK

Marabu
Szmodis Imre

Ezen a helyen mondunk köszönetet mindazoknak, akik észrevételeikkel, tanácsaikkal segítettek a füzet összeállításában, és részt vettek az azt előkészítő vitákban: Andrassy Lászlóné, Angyal Szabolcs, Ballai Éva, Bayer Ilona, Benkő Ágota, Bényei Andrásné, Bíró Péter, Bódi György, Buda Annamária, Forgó Györgyné, Hábcenczius Judit, Hargitai Henrik, Horvát János, Jónás István, Kirschner Péter, Korom Pál, Kovácsné Tóth Edit, Kovácsné Varga Zsuzsa, Kristóf Imre, Krizsó Szilvia, Majdik Zoltán, Mérő Éva, Nagy Bálint, Nagy Mária, Nógrádi Gábor, Péterné Göndics Olga, Poór Tünde, Rézmovics Ádám, Szabó Gyula, Tánczos Zsuzsa, Torda Júlia, F. Tóth András, Urvári Sándor, Varsányi Gyula, Victor András, Vidos Tibor, Weyer Balázs.

TARTALOM

A SZERKESZTŐ ELŐSZAVA	6
BEVEZETÉS	9
FOGALMI ZÚRZAVAR, TÉVHITEK ÉS ELŐÍTÉLETEK – A KUTATÁSI INFORMÁCIÓK FÉNYÉBEN	
Fogalomhasználat	11
Ritka botrányok, sűrű előítéletek	12
A politikai és gazdasági surranópálya sztereotípiája	13
Az államfüggő nonprofit szektor tévképzete	15
Alábecsült magántámogatások	16
Mire jó és mennyit ér az önkéntes munka?	16
Félreértések a közhasznúság, a közhasznú státus és a közhasznú társaság körül	18
AZ ÁLLAMI, ÖNKORMÁNYZATI ÉS A NONPROFIT SZEKTOR KAPCSOLATRENDSZERE	
A kapcsolatok formái	20
Társadalmi részvétel, társadalmi ellenőrzés	21
A civil szervezetek támogatói hozzájárulása az állami feladatok ellátásához	22
Együttműködés, információcsere, közös pályázatok	24
Szerződéses kapcsolatok és a kormányzat alapítói szerepvállalása	25
A nonprofit szervezetek állami támogatása	26
A nonprofit szektor jogi és gazdasági szabályozása	29
A KUTATÁSI INFORMÁCIÓK FORRÁSAI ÉS FELHASZNÁLÁSA	
Információs források	31
Hogyan olvassunk ábrákat és táblázatokat?	32
Hogyan olvassunk kutatásokat?	35
FELHASZNÁLT IRODALOM	38
NONPROFIT KISSZÓTÁR – ALAPFOGALMAK ÉS ALAPADATOK	41

MIT ÉRDEMES TUDNI
A KORMÁNYZATI SZAKEMBEREKNEK
A NONPROFIT KUTATÁSOKRÓL?

A SZERKESZTŐ ELŐSZAVA

A nonprofit kutatás a kilencvenes években a szektor fejlődésével párhuzamosan bontakozott ki. Eredményei – legalábbis részben – beépültek a különböző szakmai, kormányzati és politikai dokumentumokba, előterjesztésekbe, ajánlásokba, törvénykoncepciókba, megjelentek a sajtóban és a nonprofit szervezetek hírleveleiben, az ernyőszervezetek és érdekképviseletek vitaanyagaiban. Gyakorlati felhasználásuk azonban korántsem teljes körű, mi több, számos fontos tudományos megállapítás egyáltalán nem jut el a potenciális felhasználókhoz. A kutatási programok nem mindig illeszkednek a civil szervezetek, valamint a nonprofit szektorral kapcsolatban álló adományozók, médiszakemberek, állami döntéshozók igényeihez. Ezeket az igényeket a kutatók nem feltétlenül ismerik, és nem mindig tudják kielégíteni.

MIT ÉRDEMES TUDNI

A KORMÁNYZATI SZAKEMBEREKNEK A NONPROFIT KUTATÁSOKRÓL?

A SZERKESZTŐ ELŐSZAVA

Ahhoz, hogy a kutatók és a gyakorlati szakemberek megtanulják egymás nyelvét, partneri viszonyt alakítsanak ki, és kiépüljenek az együttműködés mechanizmusai, mindkét félnek sok fontos lépést kell megtennie. Ezek egyikének szántuk a Nonprofit Kutatócsoport Egyesület „Gyakorlat és kutatás” programját, amelyet a Charles Stewart Mott Alapítvány támogatásával 2001. májusában indítottunk el. A program legfontosabb céljai a következők voltak:

- a nonprofit kutatások alapján megfogalmazható, gyakorlati szempontból is fontos tanulságok levonása;
- a tudományos elemzések iránti kielégítetlen szükségletek feltárása, a felhasználók szempontjait előtérbe helyező kutatási irányok felvázolása;
- a gyakorlati szakemberek és a kutatók közötti kommunikáció és együttműködés javítása;
- a kutatási eredmények „felhasználó-barát” közzététele, mindennapos alkalmazásuk megkönnyítése.

E célokat egész sor különböző módszer és eszköz alkalmazásával próbáltuk elérni. Interjúkat készítettünk olyan szakemberekkel, akiknek szerepkörüknél fogva szükségük lehet a nonprofit kutatásokból származó ismeretekre. A tőlük hallott véleményeket, elképzeléseket és az általuk megfogalmazott igényeket is szem előtt tartva a szektor néhány vezető kutatója és meghatározó gyakorlati szakembere rövid tanulmányokban foglalta össze a gyakorlati szempontból relevánsnak látszó kutatási eredményeket. Végül elkészült négy részletekbe menő áttekintés azokról az információkról, amelyek az adományozók, a nonprofit vezetők, illetve a civil szférával kapcsolatban álló kormányzati szakemberek és újságírók munkáját segíthetik.

Párhuzamosan összeállítottuk a rendszerváltás óta a nonprofit szektorról magyar nyelven megjelent könyvek és folyóiratcikkek bibliográfiáját. A hozzáférhető anyagokat fizikai valójukban is összegyűjtöttük, ezek a Budapesti Közgazdaságtudományi és Államigazgatási Egyetem Könyvtárában az érdeklődők rendelkezésére állnak. Elkészült a program honlapja (www.nonprofitkutatás.hu) is. Ezen a fentiekben felsorolt anyagok mindegyike megtalálható, sőt, teljes egészében letölthető róla számos olyan korábbi kiadvány (például a nemzetközi összehasonlító ku-

MIT ÉRDEMES TUDNI
A KORMÁNYZATI SZAKEMBEREKNEK
A NONPROFIT KUTATÁSOKRÓL?

A SZERKESZTŐ ELŐSZAVA

tatások 1990-es és 1995-ös eredményeit ismertető két könyv, a nyugati szakirodalom meghatározó tanulmányait tartalmazó kötet, az utóbbi 10 év folyamatait elemző statisztikai összefoglaló) is, amely nyomtatott formában egyáltalán nem érhető el. Szintén kint van a honlapon a bibliográfia, ebben tárgyszó, címek és szerzők szerint egyaránt lehet keresni. A „Fórum” rovat arra is lehetőséget kínál, hogy az érdeklődők felvegyék a kapcsolatot a kutatókkal, véleményt és információkat cseréljenek.

Munkánk utolsó, egyben „legkézzelfoghatóbb” eredménye ez a füzet, amely a kormányzati szakemberek és politikusok számára próbálja röviden (a honlapon elérhető tanulmányoknál sokkal rövidebben és vázlatosabban) összefoglalni a nonprofit kutatással összefüggő ismereteket. Arra természetesen nem vállalkozhat, hogy minden fontos tudományos megállapítást felsoroljon. Törekszik viszont a célközönség szempontjából legnagyobb érdeklődésre számot tartó és a leginkább vitatott, legtöbb tévhit és bizonytalanság övezte kérdések kutatási adatokon alapuló megválaszolására. Útmutatást ad a továbblépéshez azok számára, akik a részletesebb információk megszerzése érdekében mélyebben is meg kívánnak ismerkedni a nonprofit kutatásokkal. A füzet végén található kisszótár nemcsak a nonprofit szektor szervezeteinek és jelenségeinek leírására használt fogalmak rövid meghatározását, hanem az adott jelenség méreteinek jellemzésére alkalmas elemi statisztikai adatokat is tartalmazza.

Őszintén reméljük, hogy a rendelkezésre álló – nemzetközi összehasonlításban is kivételesen gazdag – kutatási anyagból sikerült olyan információkat összegyűjtenünk és a gyakorlat nyelvére lefordítanunk, amelyek nemcsak a napi tapasztalatok tárgyabb összefüggésekben való elhelyezését és a többi nonprofit szereplő magatartásának megértését segítik, hanem a hétköznapi munkában is hasznosak lesznek.

Harsányi László

BEVEZETÉS

Demokratikus rendszerekben a hatalomgyakorlás két részből áll: egyrészt az operatív hatalmi működésből, másrészt e működés társadalmi, civil kontrolljából. A hatalom döntéseinek legitimitása – kormányzati és önkormányzati szinten egyaránt – nagymértékben függ a civil kontroll működésétől. Ugyanakkor a nonprofit szervezetek a társadalmi problémák kezelésében is aktív szerepet vállalnak. Esetenként támogatóként, máskor szolgáltatásaikkal segítik az állami ellátó rendszerek működését, kiegészítik azok kínálatát, rugalmasabbá, személyre szabottabbá teszik a jóléti szolgáltatásokat. A mindenkori kormányoknak és az önkormányzatoknak tehát érdeke, hogy az állami és a nonprofit szektor között átlátható, világosan szabályozott, a civil szervezetek sokszínűségéhez igazodó kapcsolat- és együttműködési rendszer alakuljon ki.

A kormányzati és önkormányzati szakembereknek elsősorban a szűkebb tevékenységi területükön működő nonprofit szervezetekkel kapcsolatos konkrét információkra van szükségük, de gyakran kerülnek olyan helyzetbe is, amikor hasznát láthatják a nonprofit kutatások eredményeinek. A nonprofit szektorral kapcsolatos kormányzati politika kidolgozása, a szektor jogi és gazdasági szabályozásának alakítása, a civil szervezeteknek szánt támogatások szétosztása, a nonprofit szervezetekkel kötött szerződések előkészítése, a szolgáltatási együttműködés és a civil szférával folytatott párbeszéd során egyaránt felmerülhetnek olyan kérdések, amelyek megválaszolásához a nonprofit kutatás adhat támpontokat. Akár a tényleges helyzet megismerése, a problémák gyökereinek feltárása, akár a lehetséges (másutt esetleg már bevált) megoldások megkeresése a cél, mindenképpen indokolt a korábban már felhalmozott tudásból kiindulni. Ilyenkor fontossá válik, hogy a politikusok és kormányzati szakemberek eligazodjanak a tudományos megállapítások között, ki tudják választani az adott körülmények között hasznos információkat, vagy ezek hiányában hozzáértéssel rendeljék meg a számukra szükséges kutatásokat.

Általános tapasztalat, hogy az utóbbi években a nonprofit szervezetek megkerülhetetlenné váltak. Ott vannak a nyitott jogalkotásban, igényt tartanak a beleszólásra, fellépnek a legkülönbözőbb érdekek képviselőiben, fontos partnerek a közfeladatok ellátásában, számolni kell velük a fejlesztési stratégiák és a kormány-

MIT ÉRDEMES TUDNI
A KORMÁNYZATI SZAKEMBEREKNEK
A NONPROFIT KUTATÁSOKRÓL?

BEVEZETÉS

zati programok kialakításában. Következésképpen mind gyakrabban van szükség azokra az információkra, amelyek a nonprofit szektor egészéről és egyes részterületeiről szóló tudományos és statisztikai elemzésekben lelhetők fel. Az európai uniós csatlakozás után feltehetőleg még inkább szükség lesz ezekre az ismeretekre, hiszen az Unióban a szubszidiaritás alapelvnek, a társadalmi párbeszéd biztosítása alapkövetelménynek számít.

Ez a rövid füzet természetesen nem adhat részletekbe menő áttekintést a különböző célokra és különböző szinteken felhasználható kutatási eredményekről. Mindössze arra vállalkozik, hogy

- eloszlason néhány a nonprofit szektor egészével kapcsolatos közkeletű tévedést;
- vázlatosan áttekintse a nonprofit szervezetekkel való együttműködés során felhasználható ismereteket;
- segítséget nyújtson a kutatási információk fellelésében és felhasználásában, értelmezésében.

A füzet szerkezete megfelel a fenti céloknak, az egymást követő fejezetek ezek sorrendjében foglalják össze a kutatásokból leszűrt, gyakorlati felhasználásra is alkalmasnak látszó ismereteket, valamint a tudományos eredmények közötti eligazodáshoz szükséges elemi információkat.

FOGALMI ZÚRZAVAR, TÉVHITEK ÉS ELŐÍTÉLETEK – A KUTATÁSI INFORMÁCIÓK FÉNYÉBEN

Fogalomhasználat

Azon társadalmi és gazdasági szervezeteket, amelyek nem államiak, nem profitorientáltak, és amelyeket bizonyos fokú intézményesültség, önkéntesség és a közjó szolgálata jellemez, *nonprofit szervezeteknek*, összességüket *nonprofit szektornak* nevezzük. A magyarországi fogalomhasználatban ma ez a legerterjedtebb elnevezés. Ugyanakkor a köznyelvben gyakran találkozhatunk egy leszűkített értelmezéssel is. A hétköznapi szóhasználatban a nonprofit szervezet megnevezés esetén arra szolgál, hogy a professzionális, fizetett alkalmazottakkal dolgozó, többé-kevésbé intézményesült szervezeteket a civil társadalom spontán szerveződéseitől megkülönböztesse.

Civil szervezet alatt néha a civil társadalom képviselőjében fellépő, máskor csak az önkéntes alapon, általában fizetett munkaerő nélkül működő szervezeteket értik, de a *civil szféra* elnevezés a nonprofit szektor szinonimájaként is használatos. Gyakran felmerülő kérdés, hogy milyen kapcsolat van a civil társadalom és a nonprofit szektor között, mennyiben tekinthető civilnek a szektor, illetve egy-egy nonprofit szervezet. A *civil társadalom* fogalma egyrészt tágabb, másrészt szűkebb, mint a nonprofit szektoré. Tágabb, mert nemcsak a hivatalosan bejegyzett nonprofit szervezetek tartoznak bele, hanem az állampolgárok nem intézményesült önkéntes szerveződései is (például informális közösségek, társadalmi mozgalmak, szomszédsági együttműködések stb.). Ugyanakkor szűkebb is, mert nem foglalja magában azokat a nonprofit szervezeteket (közalapítványokat, köztestületeket, közhasznú társaságokat), amelyek nem civil kezdeményezésre jöttek létre.

Lényegében a nonprofit fogalom szinonimájának tekinthetők az olyan elnevezések, mint a harmadik szektor, az önkéntes szervezetek és a nem kormányzati szervezetek (NGO = non-governmental organization), mivel ezekben ugyanazon jelenség értelmezésének árnyalati különbségei tükröződnek. A *harmadik szektor* megnevezés az állami és a piaci szektortól való megkülönböztetést szolgálja, azt hangsúlyozza, hogy a nonprofit szervezetek önálló szektort alkotnak. *Önkéntes szervezetekről* rendszerint akkor beszélünk, ha a tagok és támogatók által végzett önkéntes munka fontosságára kívánunk rávilágítani. Az NGO elnevezés azoknak a nemzetközi szervezeteknek (például ENSZ, Világbank) a dokumentumaiból ke-

MIT ÉRDEMES TUDNI
A KORMÁNYZATI SZAKEMBEREKNEK
A NONPROFIT KUTATÁSOKRÓL?

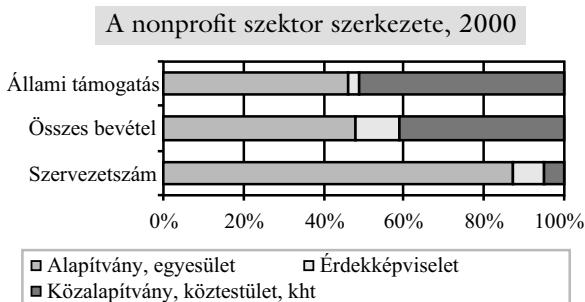
FOGALMI ZŰRZAVAR, TÉVHITEK ÉS ELŐÍTÉLETEK – A KUTATÁSI INFORMÁCIÓK FÉNYÉBEN

rült át a hazai szóhasználatba, amelyek – bár elsődleges partnereik továbbra is a nemzeti kormányok maradtak – a társadalom más képviselői felé is nyitni kívántak, s így számukra az új partnerszervezetek nem kormányzati jellege különös jelentőséggel bírt.

A kutatási anyagok gyakorlott olvasói számára már a fogalomhasználat is elárulja, hogy az egyes tanulmányok milyen megközelítésből vizsgálják a szektor jelenségeit. Például a harmadik szektor, nonprofit szervezetek elnevezést általában a statisztikai, közgazdaságtani, szociológiai, a nem kormányzati szervezetek, civil társadalom elnevezést pedig főképp a politológiai irodalomban használják.

Ritka botrányok, sűrű előítéletek

A nonprofit szektor, s főként az alapítványok kapcsán gyakori előítélet, hogy ezek a szervezetek a gazdasági visszaélések és a pénzmosás színterei. Akik ezt az előítéletet osztják, valószínűleg igen keveset tudnak a mintegy 47 ezer szervezetet számláló magyar nonprofit szektor tényleges összetételéről és jövedelmi viszonyairól.

Forrás: Nonprofit szervezetek Magyarországon, 2000

A szektor két domináns szervezeti formája az egyesület és az alapítvány, ezek teszik ki az összes nonprofit szervezet 87 százalékát. Ugyanakkor az összes bevétel

MIT ÉRDEMES TUDNI
A KORMÁNYZATI SZAKEMBEREKNEK
A NONPROFIT KUTATÁSOKRÓL?

FOGALMI ZÚRZAVAR, TÉVHITEK ÉS ELŐÍTÉLETEK –
A KUTATÁSI INFORMÁCIÓK FÉNYÉBEN

telnek és az állami támogatásoknak egyaránt kevesebb mint fele jut el hozzájuk. Körükben igen magas (több mint 50 százalékos) azoknak a kisméretű, helyi szervezeteknek az aránya, amelyek működésüket főleg a hozzájuk kötődő tagok és támogatók befizetéseire és önkéntes munkájára alapozzák.

Az alapítványok és egyesületek több mint felének az éves bevétele 50 ezer Ft alatt marad. Ugyanakkor a valóban nagy összegekkel gazdálkodó, 500 millió Ft feletti bevételű szervezeteknek több mint kétharmada az államközeli nonprofit szervezetek (közalapítványok, köztisztviselők, közhasznú társaságok) kicsiny csoportjába tartozik. Ez a csoport az állami és önkormányzati támogatások legnagyobb felhasználója, s a pénzügyi problémák, botrányok, döntéshozatali visszasságok legnagyobb része ebben a körben jelentkezik.

A politikai és gazdasági surranópálya sztereotípiája

Meglehetősen elterjedt és nehezen csökkenthető az az előítélet, mely szerint a civil szféra tipikus résztvevői, szereplői olyan emberek, akik a politikában és a komolyabb üzleti tevékenységekben nem tudnak sikeresek lenni. Politikai ambícióikat ezért mintegy „vigaszágon”, civil szervezetek létrehozásával igyekeznek érvényesíteni, a nonprofit szervezetekben szerzett pozíciók révén próbálnak bekerülni a döntéshozatalba, befolyásra szert tenni az elosztás szférájában.

Bár előfordulnak kivételes példák, amelyek e sztereotípiákat igazolják, aki alaposabban megismeri és megérti a nonprofit szektor szerkezetét és működését, az könnyen átláthatja ezeknek az előítéleteknek a hamisságát. Az utóbbi évtizedben számos társadalmi-gazdasági probléma éppen a civil kezdeményezések nyomán vált kezelhetővé, számos fontos cél kizárólag a nonprofit szervezetek közreműködésével valósulhatott meg. Az itt dolgozó emberek többsége az ügy iránti szimpátiája, elkötelezettsége miatt vállalt szerepet a szektorban.

Máig is nagyon sok kisebb-nagyobb alapítvány erőfeszítései járulnak hozzá a közintézmények (iskolák, kórházak, múzeumok, könyvtárak stb.) talpon maradásához és fejlődéséhez. Számatalan innovatív civil kezdeményezés szolgálja az oktatás, a szociális ellátás és az egészségügy korszerűsítését és fontos társadalmi problémák (környezetszennyezés, hajléktalanság, munkanélküliség, alkoholizmus,

MIT ÉRDEMES TUDNI
A KORMÁNYZATI SZAKEMBEREKNEK
A NONPROFIT KUTATÁSOKRÓL?

FOGALMI ZÚRZAVAR, TÉVHITEK ÉS ELŐÍTÉLETEK –
A KUTATÁSI INFORMÁCIÓK FÉNYÉBEN

drogfogyasztás stb.) enyhítését. Még az alapvetően rétegigényeket kielégítő tevékenységekről (avantgárd művészeti produkciók, hagyományőrzés, sport és rekreációs szolgáltatások stb.) is elmondhatjuk, hogy közvetve fontos közösségi funkciókat (a kultúra fejlesztése, a nemzeti és kisebbségi identitások erősítése, az egészség megőrzése stb.) töltenek be. Ugyanez érvényes az elsősorban saját tag-

MIT ÉRDEMES TUDNI
A KORMÁNYZATI SZAKEMBEREKNEK
A NONPROFIT KUTATÁSOKRÓL?

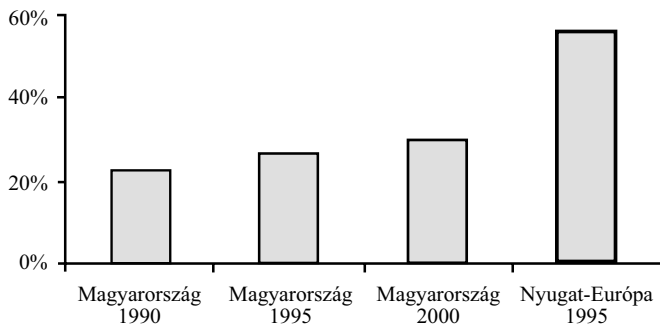
FOGALMI ZÚRZAVAR, TÉVHITEK ÉS ELŐÍTÉLETEK –
A KUTATÁSI INFORMÁCIÓK FÉNYÉBEN

jaikat szolgáló jog- és érdekvédelmi, önszervező és klubjellegű szervezetekre is, amelyek többsége felbecsülhetetlen társadalmi integrációs és indikátor szerepet játszik.

Az államfüggő nonprofit szektor tévképzete

Kétségtelen, hogy a kormányzati szervezetek a kilencvenes években egymás után hozták létre a nagy állami alapítványokat, amelyeknek a kulturális élet, az ifjúságvédelem, a vállalkozásfejlesztés, a munkahelyteremtés, a szociális ellátás stb. területére szánt állami támogatások pályázati úton történő elosztásáról kellett gondoskodniuk. Országos jelentőségű tudományos, kulturális és szociális intézményeket alakítottak át előbb alapítvánnyá, majd közalapítvánnyá, köztestületté, közhasznú társasággá. A helyi önkormányzatok szintén követték a központi kormány példáját. Mindez sokakban azt a benyomást keltette, hogy a magyar nonprofit szektor

Az állami támogatások százalékos aránya a nonprofit szektor összes bevételeéhez viszonyítva

Forrás: Salamon és szerzőtársai, 1999; Kuti, 1996; Nonprofit szervezetek Magyarországon, 2000.

az „állami köldökzsinóron függ”, a kezdeményezések és a szektorba áramló pénzek egyaránt igen nagy részben a kormányzati oldalról jönnek. Ezt a hiedelmet az adatok egyértelműen cáfolják.

MIT ÉRDEMES TUDNI
A KORMÁNYZATI SZAKEMBEREKNEK
A NONPROFIT KUTATÁSOKRÓL?

FOGALMI ZŰRZAVAR, TÉVHITEK ÉS ELŐÍTÉLETEK –
A KUTATÁSI INFORMÁCIÓK FÉNYÉBEN

A kormányzat, az önkormányzatok és a költségvetési intézmények a nonprofit szervezetek alig egytizedének alapításában vettek részt, s körülbelül kétötödének nyújtanak kisebb-nagyobb támogatást. A szektor állami támogatottsága, bár lassú növekedést mutat, még mindig messze elmarad a nyugat-európaiktól.

Ezek az adatok egyértelműen azt mutatják, hogy az állami pénzek nonprofit szektorba való átcsoportosítása fontos volt ugyan, de nem játszott meghatározó szerepet a szektor fejlődésében.

Alábecsült magántámogatások

A magánszemélyektől, vállalatoktól, más nonprofit szervezetektől és külföldről érkező támogatások – a közhiedelemmel ellentétben – jelentős szerepet játszanak a nonprofit szektor finanszírozásában. A szektor teljes bevételéhez viszonyított arányuk összességében 16, ha csak a hazai adományokat vesszük figyelembe, 10 százalékos. Ez az arány – bármily meglepő is – jóval magasabb, mint Nyugat-Európában. (A fejlett országok közül az Egyesült Államokban és Izraelben a legnagyobb a magánadományok súlya, de ott sem éri el a 13 százalékot.)

A hazai jó példák közül a Nonprofit Információs és Oktató Központ (NIOK) Alapítvány 1995 óta minden évben kiemelt kettőt, egy adakozásban élen járó vállalati adományozót illetve egy magánszemélyt, és eszmei értékű díjakkal jutalmazza őket.

A díjazottak kiválasztásában esetenként más és más szempont a meghatározó: hol az adomány jelentősége, hol az elkötelezettség, hol a jótékonyág innovatív volta, hol a példamutatás. A pozitív példák változatossága mindenestre a társadalmi felelősségvállalás, jótékonyág, nemes adományozás jelenlétét és fontosságát igazolja.

Mire jó és mennyit ér az önkéntes munka?

Az önkéntes munkára máig is árnyékot vet a hajdani társadalmi munka emléke, ami akadályozza, hogy a civil szféra működésének ezt a kulcsfontosságú összetevőjét valódi értékén vegyük figyelembe. Pedig az önkéntesen vállalt, ellenszolgáltatás nélkül végzett munka egyszerűen kínálja az aktív társadalmi részvétel lehető-

MIT ÉRDEMES TUDNI
A KORMÁNYZATI SZAKEMBEREKNEK
A NONPROFIT KUTATÁSOKRÓL?

FOGALMI ZÚRZAVAR, TÉVHITEK ÉS ELŐÍTÉLETEK – A KUTATÁSI INFORMÁCIÓK FÉNYÉBEN

A NIOK Alapítvány díjazottjai, 1995–2002

<i>Év</i>	<i>Az Év Vállalati Adományozója</i>	<i>Az Év Egyéni Adományozója</i>	<i>Az Év Civil Szervezete</i>	<i>Különdíjak</i>
1995	Inter-Európa Bank Rt.	Fischer Lenke, nyugdíjas	Drog Stop Budapest	Gayer Gyuláné, szociológus (Életműdíj)
1996	P + P Pékáru Kft.	Andor György Károly, ferences pap	Egri Alternatív Kulturális egyesület	
1997	Shell Hungary Rt.	Koczka Ferenc, karmester	Európa Jövője Egyesület	
1998	MATÁV Rt.	Darmstadter Sándor, nyugdíjas	Megosztott díj az Utcai Szociális Segítők Egyesülete, Tatabánya és az Óbuda-Békásmegyér Gyermekének Egészségéért Alapítvány között	
1999	ÁB-Aegon Általános Biztosító Rt.	Friderikusz Sándor, műsorvezető	Miskolci Speciális Felderítő és Mentőcsoportért Közalapítvány	Bartha Viki (A Jövő Adományozója Díj)
2000	Siemens Rt.	Lakatos Mihály, nyugdíjas	Nők a Balatonért Egyesület	
2001	Levi Strauss Magyarország	Dr. Frimpong Manso Sámuel, gyógyszerész	Magyar Hospice Alapítvány	
2002	Alcoa-Köfém Kft.	Dr. Tamás István, IBS főigazgató	Peter Cerny Alapítvány	

Forrás: www.nonprofit.hu

ségét, fejleszti a kezdeményező- és a cselekvőkészséget, s ugyanakkor a szó anyagi értelmében is komoly értéket termel. A közösségi munkavégzés során többnyire erősödik a résztvevőkben a felelősségvállalás, az állampolgári elkötelezettség, a bizalom, a mások szempontjainak figyelembevétele, a kölcsönösség és a szolidaritás. Az önkéntes munka sok esetben mentális, lelki szükségleteket is kielégít. Esélyt kínálhat továbbá a társadalom perifériájára szorult különféle embereknek és csoportoknak a bekapcsolódásra, az integrációra.

A civil szervezeteket önkéntes munkával segítők száma 2000-ben meghaladta a 400 ezer főt. Az általuk teljesített közel 35 és fél millió munkaóra körülbelül 17

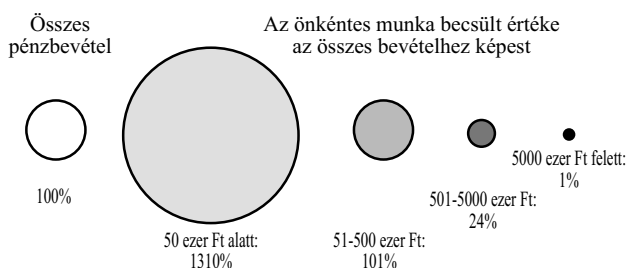

MIT ÉRDEMES TUDNI
A KORMÁNYZATI SZAKEMBEREKNEK
A NONPROFIT KUTATÁSOKRÓL?

FOGALMI ZÚRZAVAR, TÉVHITEK ÉS ELŐÍTÉLETEK –
A KUTATÁSI INFORMÁCIÓK FÉNYÉBEN

ezer főállású foglalkoztatott munkaidejének felelt meg. Munkájuk értéke a KSH becslései szerint megközelítette a 18 milliárd forintot.

Az önkéntes munka becsült értékének aránya a különböző nagyságú nonprofit szervezetek összes bevételéhez képest, 2000

Forrás: Nonprofit szervezetek Magyarországon, 2000

Különösen fontos a lakossági segítség a kisebb szervezetek számára. Értéke az 50 ezer Ft alatti bevételi kategóriában meghaladja a pénzbevétel 13-szorosát, s hajszálnyival még az 51 és 500 ezer Ft közötti összeggel gazdálkodó szervezetek esetében is nagyobb a tényleges bevételek összegénél.

Félreértések a közhasznúság, a közhasznú státus és a közhasznú társaság körül

A félreértések és a szóhasználatban jelentkező zűrzavar oka két jogszabály, amely a köznyelvben már korábban is használatos „közhasznú” melléknévnek új, speciális, méghozzá erősen leszűkített jelentést adott. Az egyik a Polgári Törvénykönyv, amely az 1994-től bevezetett új nonprofit szervezeti formák egyikeként definiálta a közhasznú társaságot; a másik a nonprofit törvény, amely 1998-tól lehetővé tette a nonprofit szervezetek számára a közhasznú és a kiemelkedően (nem kiemelten, ahogy tévesen említeni szokták) közhasznú státus megszerzését.

MIT ÉRDEMES TUDNI
A KORMÁNYZATI SZAKEMBEREKNEK
A NONPROFIT KUTATÁSOKRÓL?

FOGALMI ZÚRZAVAR, TÉVHITEK ÉS ELŐÍTÉLETEK –
A KUTATÁSI INFORMÁCIÓK FÉNYÉBEN

A közhasznú társaság olyan szolgáltató nonprofit szervezet, amely működési és szabályozási jellemzőit tekintve nagyon hasonlít a gazdasági társaságokra, de társadalmi közös szükségleteket elégít ki, és profitját nem oszthatja szét a tulajdosok között. A közhasznú státusért – mint minden más nonprofit szervezet – akkor folyamodhat, ha eleget tesz a nonprofit törvény szabta feltételeknek. (Ezek a feltételek a tevékenységi körhöz, a szolgáltatások általános hozzáférhetőségéhez és a működés nyilvánosságához kapcsolódnak.)

Magyarán: nem minden közhasznú társaság számít hivatalosan is közhasznú szervezetnek, és megfordítva, közhasznú státusra korántsem csak a közhasznú társasági formában működő nonprofit szervezetek tehetnek szert. 2000-es adatok szerint az egyesületeknek 30, az alapítványoknak 60, a közhasznú társaságoknak 69 százaléka kapta meg a közhasznú vagy kiemelkedően közhasznú minősítést.

Mivel a közhasznú státus különböző adókedvezmények igénybevételére jogosít, megszerzése főleg az ilyen kedvezményekre számot tartó szervezetek számára vonzó. Hiánya nem jelenti azt, hogy az adott nonprofit szervezet tevékenysége egyáltalán nem szolgálja a közjót, a tágabb közösség érdekeit. A tapasztalatok azt mutatják, hogy a kormányzat civil partnerei és támogatóitjai között szép számmal fordulnak elő közhasznú minősítés nélküli szervezetek.

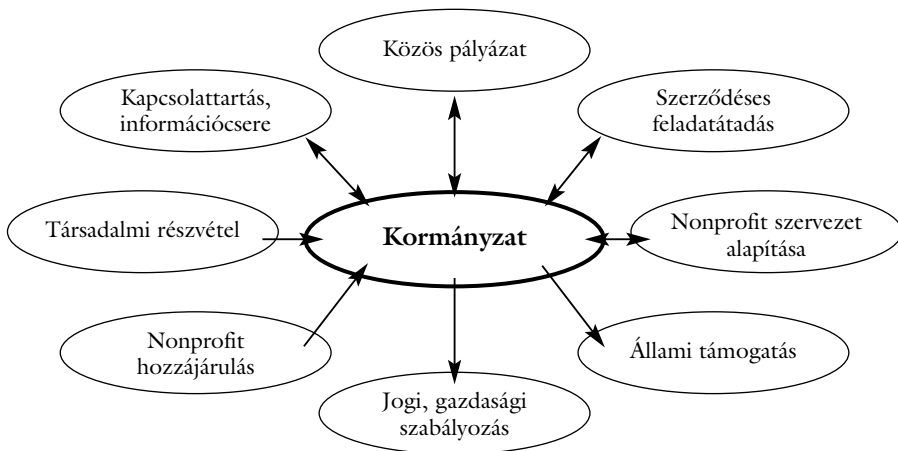

AZ ÁLLAMI, ÖNKORMÁNYZATI ÉS A NONPROFIT SZEKTOR KAPCSOLATRENDSZERE

A kapcsolatok formái

A kormányzati és a nonprofit szervezetek közötti együttműködésnek számos területe és formája lehet. Ezek skálája igen széles, az egy ügyre, rendezvényre, konkrét akcióra szerveződő kapcsolatoktól egészen a szerződéses viszonyig, a feladatok intézményesített megosztásáig terjedhet.

A kormányzat és a nonprofit szervezetek közötti kapcsolatok formái és a közvetlen haszonáramlás iránya

Forrás: Sebestény, 2002 – A szerző engedélyével módosított változat

Mint az ábrán feltüntetett nyilak is mutatják, a kormányzati és a nonprofit szektor kapcsolatrendszere nemcsak formailag sokrétű, hanem irányultságát tekintve is. Ezekben a kapcsolatokban az állami szervezetek egyaránt lehetnek kezdeményezők és (esetenként vonakodó) mellékszereplők, támogatók és támogatottak, információk forrásai és befogadói. Bár az együttműködés előnyei elvileg kölcsönösek, a konkrét kapcsolatokban ez nem mindig érzékelhető. A hosszú tá-

MIT ÉRDEMES TUDNI
A KORMÁNYZATI SZAKEMBEREKNEK
A NONPROFIT KUTATÁSOKRÓL?

AZ ÁLLAMI, ÖNKORMÁNYZATI ÉS
A NONPROFIT SEKTOR KAPCSOLATRENDSZERE

vú közös érdek (a társadalom egészséges, kiegyensúlyozott működése) és a rövid távú szervezeti, intézményi érdekek nem feltétlenül esnek egybe. A civil kezdeményezések állami támogatásának haszna sokszor csak nagy (akár generációs) késleltetéssel jelentkezik, míg a pénzügyi terhek azonnaliak. A szolgáltatási együttműködés során komoly súrlódások alakulhatnak ki a működtetési gondokkal küszködő nonprofit szervezetek és a közfeladatok ellátásáért felelősséget viselő kormányzati intézmények között. Különösen nagy a konfliktusok valószínűsége azokban az esetekben, amikor a civil szervezetek a legkülönbözőbb társadalmi csoportok védelmében lépnek fel, a döntés-előkészítésben és a kormányzati döntések végrehajtásának ellenőrzésében kívánnak részt venni.

Társadalmi részvétel, társadalmi ellenőrzés

Az állampolgári vélemények és érdekek képviselőire vállalkozó civil szervezetek eszköztára meglehetősen gazdag. A tiltakozó akciók éppúgy beletartoznak, mint a konstruktív kezdeményezések, a konfliktusos érdekérvényesítés éppúgy, mint a kormányzati, önkormányzati döntéshozókkal való együttgondolkodás, sőt, akár a döntéshozó testületekbe való beépülés és a részvétel intézményesítése. A lehetséges eszközök közötti választás részben attól függ, hogy a kormányzati oldalon mekkora a „fogadókészség”, az állami szereplők hajlandóak-e partnernek tekinteni a civileket, biztosítják-e számukra a döntések befolyásolásához szükséges jogosítványokat. Ilyen jogosítványok lehetnek a

- tárgyalás,
- véleményezés,
- egyeztetés,
- állásfoglalás,
- ajánlás,
- együtt-döntés,
- megállapodás és
- a döntés részleges átengedése.

Mindkét fél számára előnyös lenne, ha az egyeztetés tartalmának, az ágazati stratégiának megfelelően tisztáznák a partnerek jogosítványait és azok érvényesi-

MIT ÉRDEMES TUDNI
A KORMÁNYZATI SZAKEMBEREKNEK
A NONPROFIT KUTATÁSOKRÓL?

AZ ÁLLAMI, ÖNKORMÁNYZATI ÉS
A NONPROFIT SZEKTOR KAPCSOLATRENDSZERE

tési fórumait. A társadalmi párbeszéd intézményesítése, a jogszabályok és rendeletek kezdeményezésének, valamint a tervezetek véleményezésének, megvitatásának szabályozása segíthetne abban, hogy szakmailag megalapozott és nagy társadalmi elfogadottságú döntések szülessenek.

A kormányzati döntések társadalmi elfogadottságának növelése annál is inkább fontos, mert gyakorlati megvalósításukhoz nagy szükség van a nonprofit szektor támogatására és együttműködésére.

A civil szervezetek támogatói hozzájárulása az állami feladatok ellátásához

Az állami fenntartású ellátó rendszerek igen sokat köszönhetnek a nonprofit szervezeteknek. Különösen fontos volt ez a kilencvenes években, amikor

MIT ÉRDEMES TUDNI
A KORMÁNYZATI SZAKEMBEREKNEK
A NONPROFIT KUTATÁSOKRÓL?

AZ ÁLLAMI, ÖNKORMÁNYZATI ÉS
A NONPROFIT SEKTOR KAPCSOLATRENDSZERE

az átalakulóban levő gazdaság válsága nemcsak a közszolgáltatások fejlesztését akadályozta, de gyakran még a működőképességet is veszélyeztette.

Az állami iskolák, kórházak, szociális intézmények, könyvtárak, múzeumok, színházak mellett létrehozott alapítványok máig is olyan támogatókat mozgósítanak, akik más módon nem lennének elérhetőek. Sokszor alapvető fontosságú (például diagnosztikai) eszközök, műszerek megvásárlása, elemi modernizációs tervek (például számítógépesítés) megvalósítása, kiváló programok (például kulturális fesztiválok) megszervezése múlik az alapítványi támogatásokon. Máskor a szolgáltatások emberibbé tétele, vagy az azokat kiegészítő lelki gondozás (például „bohóc doktorok” gyerekkórházi látogatása) anyagi alapjai származnak alapítványi forrásokból. Az adófizetők által felajánlható 1%-ok jelentős része szintén a nonprofit szervezetek közvetítésével jut el a költségvetési intézményekhez.

A nonprofit szektor korántsem csak pénzügyi támogatásokkal járul hozzá a közfeladatok ellátásához.

„Mi igyekszünk humánus és hatékony segítséget nyújtani. De arra nincs időnk, hogy valamennyi ügyfél helyzetét megismerjük. Ilyenkor jól jön, ha az egyesületben, vagy alapítványoknál dolgozó kollégák beszámolnak saját tapasztalataikról. Ők rengeteg személyes kapcsolatot építettek ki, jól ismerik a terepet.” (Egy vidéki önkormányzat szociális osztályán dolgozó szakember.)

„Az otthoni idősgondozás legnagyobb problémája az, hogy nem tudunk huszonnégy órás szolgálatot biztosítani azoknak az időseknek a számára, akik ezt igényelnék. Ez nem is annyira pénz kérdése, mint inkább emberünk nincs rá. Egy szociális kerekasztalt szervezett a kerületi családgondozó, ahol az evangélikus szeretetszolgálatról is részt vett egy kolléga, aki meg arra panaszkodott, hogy nincs pénzük, pedig lenne sok lelkes segítő. Így jött létre velük egy megállapodás néhány idős ember gondozására, ami azóta is szépen működik. Mi finanszírozzuk, ők adják az embert.” (Egy budapesti kerületi önkormányzat szociális osztályának vezetője.)

MIT ÉRDEMES TUDNI
A KORMÁNYZATI SZAKEMBEREKNEK
A NONPROFIT KUTATÁSOKRÓL?

AZ ÁLLAMI, ÖNKORMÁNYZATI ÉS
A NONPROFIT SZEKTOR KAPCSOLATRENDSZERE

Mint a fenti interjúrészletek mutatják, a civil szervezetek jóvoltából rendelkezésre álló szakértelem és terepismeret, valamint az önkéntes segítők által végzett munka szintén komoly értéket képvisel, jelentősen megkönnyítheti az állami intézmények munkáját, javíthatja annak hatékonyságát.

Együttműködés, információcsere, közös pályázatok

A civil szervezetekkel folytatott párbeszédnek kormányzati szempontból több funkciója van.

- A civil szféra képviselői fontos jelzéseket adnak a társadalom állapotáról, az állampolgárok gondjairól, igényeiről és véleményéről. Az új helyzetekre, problémákra az állami intézményeknél lényegesen gyorsabban és érzékenyebben reagálnak, aminek önmagában is figyelemfelhívó hatása lehet.
- Kezdeményezéseik, problémakezelési kísérleteik – találmányuknál és kötetlenebb működésükénél fogva – gyakran vezetnek új, innovatív megoldások kialakulásához.
- A velük folytatott egyeztetések során sok olyan szakmai szempont is felmerülhet, amelyet az államigazgatásban dolgozók aligha vetnének fel.
- A civil szervezetek arra is alkalmasak, hogy a kormányzati álláspontot közvetítsék az állampolgárok felé, szükség esetén magyarázattal szolgáljanak, s ezáltal növeljék az állami kezdeményezések társadalmi elfogadottságát.

A konstruktív párbeszéd kialakulásához a kölcsönös jószándékon kívül természetesen bizonyos intézményi háttér is szükséges. Mára a hatalomgyakorlás valamenyny szintjén megjelentek olyan szervezeti egységek, alkalmazottak, amelyeknek illetve akiknek hivatalosan is a feladatkörébe tartozik, hogy a nonprofit szervezetekkel kapcsolatot tartsanak. Az Országgyűlés mellett civil iroda működik, minisztériumi szinten önálló osztályok, főosztályok foglalkoznak a civil kapcsolatokkal. Az önkormányzatok közül egyre többen alkalmaznak civil referenseket. Bár a megfelelő partnereket nem mindig könnyű megtalálniuk, s az információs csatornák sem horizontálisan, sem vertikálisan nem működnek tökéletesen, az állami és a civil szféra közötti párbeszéd érzékeltetően fejlődik.

AZ ÁLLAMI, ÖNKORMÁNYZATI ÉS A NONPROFIT SEKTOR KAPCSOLATRENDSZERE

A kommunikáció fejlesztésében, a kölcsönös informáltság szélesítésében már a közeljövőben is fontos szerepet játszhat az internet-használat terjedése. A kormányzati intézmények honlapjai nemcsak az információk közlésére, a nyilvánosság biztosítására alkalmasak, hanem a civil vélemények összegyűjtésére, interaktív fórumok működtetésére is.

A regionalitás épülésével a közvetlen kommunikáció is könnyebbé válhat. Ha a minisztériumoknak lesznek kihelyezett irodái, ezeknek nyilvánvalóan feladatuk lesz a kapcsolattartás a régió civil szervezeteivel. Az Európai Unió csatlakozás e tekintetben kényszerítő hatású lehet, ha a forrásokhoz való hozzáférés feltételeként egyértelműen és kiterjesztően megjelenik az együttműködés kötelezettsége.

A csatlakozás után valószínűleg még gyakoribbá válnak majd a nonprofit és a kormányzati szereplők (főleg, de nem kizárólag önkormányzatok) közös pályázatai. Ezek már az eddigiekben is a forrásteremtés fontos eszközei voltak, mert olyan pénzeszközöket tettek elérhetővé, amelyeket egyébként sem az állami, sem a civil oldal nem kapott volna meg. Az ilyen közös pályázatok azonban nemcsak az általuk megszerezhető pótlólagos források miatt hasznosak, hanem azért is, mert az elkészítésük és a róluk folytatott viták során a felek megismerhetik egymás szempontjait. Ideális esetben egyetértésre juthatnak a szűkebb vagy tágabb közösség érdekeit szolgáló célok kitűzésében és közös cselekvési programot dolgozhatnak ki.

Szerződéses kapcsolatok és a kormányzat alapítói szerepvállalása

A közös cselekvés legintenzívebb formája a kormányzati feladatok szerződésben rögzített átadása, illetve ennek szélső esete, amikor valamilyen állami feladat ellátására a kormányzat maga hoz létre nonprofit szervezeteket.

A partnerek (illetve a létrehozandó szervezet formájának) megválasztása az átadott feladatok jellegétől függ. Ilyen feladat lehet

- a közszükségletek kielégítése, közjavak, közszolgáltatások biztosítása (például víz-és gázellátás, csatornaüzemeltetés, útkarbantartás, egészségügyi, szociális és kulturális szolgáltatások);
- állami támogatások pályázati úton történő, politika-semleges szétosztása

MIT ÉRDEMES TUDNI
A KORMÁNYZATI SZAKEMBEREKNEK
A NONPROFIT KUTATÁSOKRÓL?

AZ ÁLLAMI, ÖNKORMÁNYZATI ÉS
A NONPROFIT SEKTOR KAPCSOLATRENDSZERE

- (például a művészetek, az oktatás, az ifjúság, a rászorulókat támogatása);
- hatósági funkciók betöltése (például működési engedélyek kiadása, szakmai sztenderdek érvényesítése).

A szolgáltatói szerepkörre elsősorban (de nem kizárólag) a közhasznú társaságok, a támogatóira az alapítványok, közalapítványok, a hatósági jogosítványok gyakorlására pedig a köztisztviselők alkalmasak.

A nonprofit szervezetek bevonása az állami feladatok ellátásába korántsem csodaszor, előnyei mellett nehézségei is szép számmal vannak.

A feladat-kihelyezés előnyei és nehézségei

<i>Előnyök</i>	<i>Nehézségek</i>
– <i>A nonprofit szervezetek képesek pótlólagos források bevonására.</i>– <i>Gazdálkodásuk rugalmasabb.</i>– <i>Kevésbé bürokratikusak.</i>– <i>Szélesebb felhasználói kört érnek el.</i>– <i>Több teret adnak a kreativitásnak, vonzóbbak a kiváló szakemberek számára.</i>– <i>Innovációs készségük nagyobb.</i>– <i>Működésük „polgárközelibb”.</i>– <i>Függetlenek a politikától.</i>	– <i>Nem mindig garantált a nonprofit szervezetek által átvállalt feladat hosszú távú ellátása.</i>– <i>Az ellátási felelősséget továbbra is a kormányzat viseli, adott esetben válságkezelésre kényszerülhet.</i>– <i>A feladat-kihelyezés pályázatát, plusz adminisztrációt igényel.</i>– <i>Sok munkával jár a működés monitorozása.</i>– <i>Nehéz az ellenőrzés, elszámoltatás.</i>– <i>A nonprofit szolgáltatók forrásokat vonnak el az állami fenntartású intézményektől.</i>

Ideális esetben a konkrét kormányzati, önkormányzati döntések az előnyök és nehézségek mérlegelése után születnek meg. A döntéshozóknak ugyanakkor azzal is tisztában kell lenniük, hogy a civil szervezetekkel való együttműködés nem egyszerűen gazdasági kérdés, hanem a demokrácia működésének is fontos feltétele.

A nonprofit szervezetek állami támogatása

A nonprofit szervezetek két igen különböző módon részesíthetők állami támogatásban. A szolgáltatási teljesítményekhez (töbnyire az ellátottak számára) kö-

MIT ÉRDEMES TUDNI
A KORMÁNYZATI SZAKEMBEREKNEK
A NONPROFIT KUTATÁSOKRÓL?

AZ ÁLLAMI, ÖNKORMÁNYZATI ÉS
A NONPROFIT SEKTOR KAPCSOLATRENDSZERE

tódó normatív (fejkvótás) támogatásokat kapnak akkor, ha közfeladatokat vállalnak át, de folyamodhatnak alkalmi támogatásokért is.

A mai magyarországi szóhasználatban a normatív támogatás nem kizárólag az intézményesült nonprofit szolgáltatások (oktatás, szociális ellátás) fejkvótás finanszírozását jelenti, hanem azt is, amikor a nonprofit szervezetek bizonyos társadalomszervező funkciók ellátásáért (például gyermekek szabadidős foglalkoztatásáért, diáksporthoz) kapják a fejkvótás állami hozzájárulást. Az érintettek létszáma alapján részesülnek költségvetési támogatásban egyes gazdaságfejlesztési, gazdaság szabályozási célú szervezetek (például a hegyközségek) is.

A normatív támogatások rendszere – bármilyen célból és megfontolásból jön létre – mindenképpen bizonyos automatizmusokat és kiszámíthatóságot visz a finanszírozásba. Az állami szereplők felelőssége ilyenkor abban merül ki, hogy pontosan meghatározzák a fejkvótás támogatások folyósításának feltételrendszerét, és szigorúan ellenőrizzék annak érvényesítését. Az érintett nonprofit szervezeteknek ezután már csak azt kell bizonyítaniuk, hogy az előre meghatározott, mindenki által megismerhető kritériumoknak megfelelnek. Ha ez sikerül, akkor jogosulttá válnak a támogatásra. A finanszírozó ilyenkor lényegében nincs döntési helyzetben, vagy legalábbis nem pénzügyi, hanem szakmai megfontolásokon alapuló – a jogosultságot elbíráló, a szolgáltatói tevékenység mennyiségének és minőségének értékelésén alapuló – döntést kell hoznia.

A mechanizmus viszonylagos személytelenségéből adódik, hogy a kedvezményezettek számát és a kifizetendő összegek nagyságát leginkább befolyásoló döntéshozók a legritkább esetben kerülnek közvetlen kapcsolatba a támogatott szervezetekkel. Azok a pénzügyi és szakpolitikusok, akik a parlamenti előterjesztéseket előkészítik, és azok az országgyűlési képviselők, akik a fejkvótás támogatás aktuális értékét és igénybevitelének feltételeit megszavazzák, nem rendelkeznek egyzakt információkkal a támogatás majdani igénybe vevőiről. Döntéseik megalapozásához éppen ezért igen nagy szükségük lenne a kutatás segítségére, előzetes háttér tanulmányokra.

Egészen más a helyzet a konkrét tervekhez, programokhoz kötődő, egyedi döntések vagy pályázatok útján elosztott állami, önkormányzati támogatások ese-

MIT ÉRDEMES TUDNI
A KORMÁNYZATI SZAKEMBEREKNEK
A NONPROFIT KUTATÁSOKRÓL?

AZ ÁLLAMI, ÖNKORMÁNYZATI ÉS
A NONPROFIT SEKTOR KAPCSOLATRENDSZERE

tében. Ilyenkor szó sincs neutrális szereplőkről, személytelen mechanizmusokról. A döntéshozó közvetlenül szembesül a rendelkezésre álló összegek és a beérkezett támogatási kérelmek közötti különbség okozta problémákkal. Konkrét (sokszor nem vagy alig ismert) civil szervezetek pályázatait kell elbírálnia, rá kellene éreznie, hogy a kérelmezők mennyire megbízhatóak, a tervezett programok mennyire értékesek és megalapozottak. A mindig szűkös támogatási összegek elosztásához

AZ ÁLLAMI, ÖNKORMÁNYZATI ÉS A NONPROFIT SZÉKTOR KAPCSOLATRENDSZERE

értékelnie, rangsorolnia kell az egymással nehezen összehasonlítható kérelmeket. Ilyen körülmények között a döntésben elkerülhetetlenül van némi szubjektív elem, még akkor is, ha a támogatás (például a nagy múltú, patinás, köztiszteletnek örvendő szervezetek esetében) valamilyen szokásjogon alapul. Ennek a szubjektív elemnek a redukálását, a bizonytalanságok csökkentését a szakértői segítség és az alkalmazott kutatások kínálta lehetőségek igénybevételevel lehet elérni.

A nonprofit szektor jogi és gazdasági szabályozása

Szintén hasznosak lehetnek a nonprofit kutatások eredményei a szektor jogi és gazdasági szabályozásának alakításában, a tervezett változtatások előzetes és a végrehajtott módosítások utólagos hatáselemzésében.

Az állami szereplők a nonprofit szektor jogi környezetének alakításával legalább akkora hatást gyakorolnak a civil szférára, mint a különböző támogatások révén.

- A nonprofit szervezetek bírósági bejegyzésének, törvényességi felügyeletének szabályozása és konkrét eljárásrendje nagyon komoly mértékben befolyásolja a civil szervezetekre nehezedő adminisztratív terheket.
- Állami felelősség a nonprofit szervezetek nyilvános és közhiteles nyilvántartásának működtetése. A jelenleg se nem naprakész, se nem igazán hozzáférhető regiszternek fontos szerepe lehetne a szektoron belüli kapcsolatteremtésben, de az államigazgatás számára is megkönnyíthetné a civil kapcsolatok ápolását.
- A nonprofit szervezetek által élvezett adó-, vám- és illetékkedvezmények jóvoltából annak ellenére 10 milliárd Ft-os nagyságrendű közvetett állami támogatás jut a szektornak, hogy a magyarországi adókedvezmények nemzetközi összehasonlításban kifejezetten alacsonynak számítanak. Különösen neurálgikus pontja a gazdasági szabályozásnak az adományozáshoz kötődő adómentességek alacsony felső határa, amely számottevően akadályozza a magánadományozás bővülését.
- Szintén szabályozási akadályai vannak az önkéntes munka fejlődésének. Az állampolgárok önkéntes munkavégzéséhez jelenleg semmilyen adókedvez-

MIT ÉRDEMES TUDNI
A KORMÁNYZATI SZAKEMBEREKNEK
A NONPROFIT KUTATÁSOKRÓL?

AZ ÁLLAMI, ÖNKORMÁNYZATI ÉS
A NONPROFIT SEKTOR KAPCSOLATRENDSZERE

mény nem kapcsolódik. Mi több, az ellenszolgáltatás nélkül vállalt munka kapcsán felmerülő költségek megtérítésére sincs legális lehetőség.

- A legkülönbözőbb beszámolók (mérleg, adóbevallás, közhasznúsági jelentés, statisztikai adatszolgáltatás, az 1% felhasználásáról szóló kötelező sajtóközlemény) súlyos adminisztratív (és részben anyagi) terheket rónak a nonprofit szervezetekre. Ennek ellenére nem állnak össze olyan rendszerré, amelyből minden indokolt információs igényt (beleértve a kormányzati szakemberek igényeit is) ki lehetne elégíteni. Sürgető szabályozási feladat ezeknek a beszámolóknak az összehangolása és egyszerűsítése, mégpedig információvesztés nélkül, a bürokratikus követelmények csökkentésével.

A nonprofit szektorral kapcsolatos szabályozási gondok megoldása korántsem csak a szektornak érdeke. Az átlátható, világos rend szerint szerveződő működés hozzájárulhatna ahhoz, hogy a kormányzati és a civil szféra között kölcsönös bizalmon alapuló partneri viszony alakuljon ki.

MIT ÉRDEMES TUDNI
A KORMÁNYZATI SZAKEMBEREKNEK
A NONPROFIT KUTATÁSOKRÓL?

A KUTATÁSI INFORMÁCIÓK
FORRÁSAI ÉS FELHASZNÁLÁSA

A fentiekben – szándékaink szerint – számos olyan adatot és kutatási eredményt ismertettünk, amely nemcsak a tisztánlátás, hanem a gyakorlati munka szempontjából is hasznos lehet. Természetesen nem tudtunk azonban minden fontos tudományos megállapítást felsorolni, inkább csak azt illusztrálhattuk, hogy a mindennapokban felmerülő kérdések megválaszolásához, döntések meghozatalához, problémák megoldásához célszerű a mások által felhalmozott ismereteket mozgósítani.

Információs források

A továbbiakban ahhoz próbálunk támpontokat adni, hogy az olvasó megtalálja a munkájához szükséges szakmai, kutatási, információs anyagokat, és el is igazodjon közöttük.

A szakmai és kutatási információk forrásai

<i>Mire van szükségünk?</i>	<i>Hol találjuk meg?</i>
<i>A nonprofit szektor mennyiségi jellemzői, nonprofit statisztika</i>	1992 óta évente megjelenik a „Nonprofit szervezetek Magyarországon...” című kiadvány, amelyet a nonprofit szektor különböző részterületeivel (például kultúra, környezetvédelem, településfejlesztés stb.) foglalkozó statisztikai összeállítások egészítenek ki. Az önkormányzatok és a nonprofit szervezetek kapcsolatairól négy évenként publikálnak adatokat. A friss kiadványok megvásárolhatók a Központi Statisztikai Hivatal könyvesboltjában: 1024 Budapest, Keleti Károly u. 10. Tel.: 212-4348 A korábbi anyagok a www.ksh.hu/Társadalomstatisztikai főosztály honlapról letölthetők.
<i>Jogi információk, a jogszabályok változásainak értelmezése</i>	Csizmár Gábor – Bíró Endre: Nonprofit jogi kézikönyv, a Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó rendszeresen frissített kiadványa. Használhatók még az általános jogszabálygyűjtemények, a CD-jogtár vagy a következő honlapok: www.civili.hu ; www.emla.hu ; www.jogismeret.hu ; www.jogtar.hu ; www.mkogy.hu
<i>Tudományos elemzések, a szektor egészét vagy egyes részterületeit leíró kutatások, esettanulmányok. Kézikönyvek, menedzsment szakismeretek nonprofit vezetők számára</i>	Teljes bibliográfia található a Nonprofit Kutatócsoport Egyesület honlapján, ahonnan számos kutatási anyag le is tölthető: www.nonprofitkutatas.hu Nonprofit szakkönyvtárak: Budapesti Közgazdaságtudományi és Államigazgatási Egyetem Könyvtára: 1093 Budapest, Közraktár u. 18-20. NIOK-NSZK könyvtár Penna-Kulturtrade Könyvesbolt: 1013 Budapest Krisztina krt. 34. Kisebb nonprofit könyvtárak és esetenként könyvárusító helyek működnek a megyei civilházakban is. Címadataik a www.civilhazak.hu portálon fellelhetők.

MIT ÉRDEMES TUDNI
A KORMÁNYZATI SZAKEMBEREKNEK
A NONPROFIT KUTATÁSOKRÓL?

A KUTATÁSI INFORMÁCIÓK
FORRÁSAI ÉS FELHASZNÁLÁSA

<i>Mire van szükségünk?</i>	<i>Hol találjuk meg?</i>
<i>Aktuális információk, konkrét civil szervezetek, kezdeményezések adatai</i>	Nonprofit Információs és Oktatási Központ: www.niok.hu Megyei civilházak www.civilegyuttmukodes.hu ; www.civilradio.hu ; www.ngo.hu ; www.nonprofit.hu ; www.nonprofit.lap.hu ; www.nonprofitmedia.hu ; www.onkenteskozpont.hu ; www.pafi.hu ; www.sansz.hu .
<i>Nonprofit szektort érintő kormányzati és önkormányzati anyagok, javaslatok, előterjesztések</i>	Magyar Országgyűlés Civil Iroda Miniszterelnöki Hivatal Civil Kapcsolatok Főosztálya A különböző minisztériumok civil kapcsolatokkal foglalkozó osztályai, főosztályai, titkárságai, irodái A nagyobb városok önkormányzatai által alkalmazott civil referensek

Hogyan olvassunk ábrákat és táblázatokat?

Kutatások felhasználóiként számtalanszor érezhetjük: egy-egy grafikon vagy táblázat olyan bonyolultnak tűnik, hogy az értelmezése túl sok időt és energiát igényelne. Az alábbi példán keresztül a kutatási összefoglalókban található ábrák és táblázatok olvasását és elemzését szeretnénk megkönnyíteni.

A nonprofit szektor bevételeinek alakulása folyó és változatlan áron, 1993–2000

Év	A bevételek alakulása folyó áron		Fogyasztóiár-index az előző év %-ában	A bevételek alakulása változatlan áron	
	összeg, millió Ft	az előző év %-ában		összeg, millió Ft	az előző év %-ában
1993	118 475,4	–	–	118 475,4	–
1994	139 265,7	117,5	118,8	117 227,0	98,9
1995	181 916,3	130,6	128,2	119 446,0	101,9
1996	239 037,9	131,4	123,6	127 012,7	106,3
1997	284 362,2	119,0	118,3	127 745,8	100,6
1998	358 689,5	126,1	114,3	140 883,5	110,3
1999	415 582,4	115,9	110,0	148 422,3	105,4
2000	495 508,0	119,2	109,8	161 193,2	108,6

Forrás: Nonprofit szervezetek Magyarországon, 2000.

MIT ÉRDEMES TUDNI
A KORMÁNYZATI SZAKEMBEREKNEK
A NONPROFIT KUTATÁSOKRÓL?

A KUTATÁSI INFORMÁCIÓK
FORRÁSAI ÉS FELHASZNÁLÁSA

A táblázatolvasás lépései a következők:

1. Olvassuk el figyelmesen a címet, ebből tudjuk meg, hogy miről kapunk információkat. A fenti táblázat a nonprofit szektor teljes bevételének alakulásáról közöl évenkénti adatokat az 1993 és 2000 közötti időszakban, s nemcsak a ténylegesen mért forintösszegeket adja meg, hanem egy olyan (változatlan árasnak nevezett) mutatót is, amelyből már kiszűrték az infláció hatását, tehát a bevételek reálértékének változását tükrözi.

2. Olvassuk el a táblázat alján található „forrásmegjelölést”, mert ez elárul valamit arról, hogy mennyire megbízhatóak az adatok. Ha a táblában megjelenő mutatók – mint a példánkban is – egyetlen hivatalos statisztikai forrásból származnak, akkor valószínűsíthető, hogy tartalmi és módszertani szempontból egységesek, vagyis jól összehasonlíthatók. Más a helyzet, amikor – erre az állami támogatások alakulását leíró korábbi ábránk lehet a példa – szinte minden adat más kutatás eredménye. Ilyenkor számítani kell arra, hogy összegyűjtésük nem feltétlenül azonos fogalomrendszer és metódus szerint történt. Ha az alakulásukból levonható következtetések valóban fontosak számunkra, akkor célszerű elolvasni a módszertani információkat, mert azokból kiderül, hogy biztosított-e az adatok összehasonlíthatósága. (A kérdéses ábra esetében egyébként igen, mert az ehhez szükséges tartalmi korrekciók megtörténtek.)

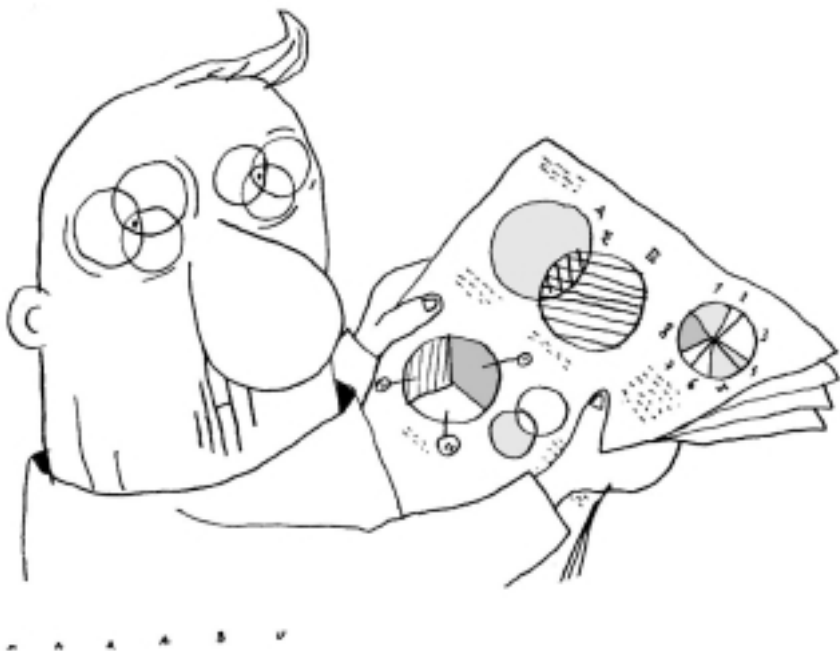
3. Olvassuk el a táblázat felső részében (fejrovat), illetve bal oldalán (oldalrovat) található információkat. Peldánkban a bal oldalon az évszámokat találjuk, a fejrovatban pedig azokat az megnevezéseket, amelyekből kiderül, hogy az adott oszlopban a (millió Ft-ban megadott) folyó illetve változatlan áras bevételi összegek szerepelnek-e, vagy a bevételek illetve az infláció százalékban megadott változásai. Ha a fej- és az oldalrovatokban nem szerepel mértékegység, akkor valószínűleg az összes adat azonos (rendszerint a címben vagy a tábla jobb felső sarka fölött feltüntetett) mértékegységben van kifejezve.

4. Gyakori jelölések a táblázatokban: N.a. = nincs adat; N.v. = nincs válasz, nem válaszolt; * = valamilyen plusz információ található a táblázat alján. Különösen fontos a tábla alatt megjelenő N = esetszám, mert ebből láthatjuk, hogy hány megfigyelés szolgáltatta az alapot a teljes sokaságot jellemző értékek becsléséhez.

MIT ÉRDEMES TUDNI
A KORMÁNYZATI SZAKEMBEREKNEK
A NONPROFIT KUTATÁSOKRÓL?

A KUTATÁSI INFORMÁCIÓK
FORRÁSAI ÉS FELHASZNÁLÁSA

Az alacsony esetszámok alapján levont következtetések megbízhatósága erősen kérdéses.

5. A táblázat értelmezése, következtetések levonása: Az első oszlop adataiból jól látszik, hogy a nonprofit szektor bevételei a hét év alatt nominálértékben több mint megnégyszereződtek. Növekedési ütemük az inflációs rátánál tartósan magasabb volt, az árak csak 1994-ben nőttek gyorsabban, mint a bevételek. Így az-

MIT ÉRDEMES TUDNI
A KORMÁNYZATI SZAKEMBEREKNEK
A NONPROFIT KUTATÁSOKRÓL?

A KUTATÁSI INFORMÁCIÓK
FORRÁSAI ÉS FELHASZNÁLÁSA

tán a szektor – ha nem is látványosan – reálértékben mért jövedelmi pozícióit is javítani tudta. Bevételei 2000-ben ténylegesen 36 százalékkal értek többet, mint 1993-ban.

Hogyan olvassunk kutatásokat?

A kutatási anyagok jelentős része nem közvetlen gyakorlati felhasználásra készül. Az alapkutatások nyomán megszülető tudományos művek rendszerint a nonprofit jelenség elméleti megértésére, a legfontosabb tendenciák felismerésére, a törvényszerűségek és a mélyebb összefüggések feltárására törekszenek. Nyelvezetük gyakran bonyolult, nehéz belőlük kihüvelyezni a számunkra értékes információkat. Az alkalmazott kutatások megközelítése többnyire gyakorlatiasabb, vizsgálati körük viszont szűkebb, így eredményeik kevésbé általánosíthatóak. Érvényességük gyakran egy-egy részterületre vagy részkérdésre korlátozódik, ami felhasználásuk lehetőségeit is behatárolja.

Mindebből az következik, hogy a kutatási anyagok olvasása során nem nélkülözhetünk bizonyos kreativitást. Gyakorlati kérdéseinkre (hacsak nem mi magunk rendeltük meg a kutatást) ritkán kapunk kész, minden szempontból teljes választ. Sokkal gyakoribb az, hogy a tudományos művek olyan általános megállapításokkal, támpontokkal szolgálnak, amelyek segítségével – saját tapasztalatainkat is mozgósítva – mi magunk vonhatjuk le a konkrét helyzetben érvényes következtetéseket.

A tudományos elemzések áttekintését és értelmezését megkönnyítheti, ha ismerjük a kutatás szokásos lépéseit. Ezek a következők:

1. A vizsgálni kívánt kérdéssel kapcsolatos korábbi kutatások áttekintése, másod-elemzése. Ennek a legelső munkafázisnak az eredményei gyakran a zárótanulmányban (többnyire annak első fejezetében) is megjelennek. Az adott témakörben felhalmozott ismereteknek ezek a rövid összefoglalói (és a hozzájuk tartozó szakirodalmi hivatkozások) nagyon hasznosak lehetnek számunkra. Segítenek az éppen olvasott szerző álláspontjától esetleg eltérő vélemények megismerésében, a különböző megközelítések közötti eligazodásban, a számunkra leginkább használható forrásanyagok fellelésében.

MIT ÉRDEMES TUDNI
A KORMÁNYZATI SZAKEMBEREKNEK
A NONPROFIT KUTATÁSOKRÓL?

A KUTATÁSI INFORMÁCIÓK
FORRÁSAI ÉS FELHASZNÁLÁSA

2. *A kutatási probléma körülhatárolása:* A kutatási ötlettől a kutatás hipotéziséig (kiinduló feltevéséig) hosszú út vezet. Az *ötlet* egy társadalmi probléma vagy jelenség felismerése, a *hipotézis* jól körülhatárolható feltételezés arról, hogy a jelenségek hogyan függenek össze. A hipotézist a szerzők általában a bevezetőben ismertetik, majd a tanulmány egy későbbi pontján visszatérnek rá, s leírják, hogy a kiinduló feltevést a vizsgálati eredmények alátámasztották vagy megcáfolták-e.

3. *A kutatási terv* annak érdekében készül, hogy a munka menete pontosan körülhatárolt, irányított legyen. A hipotézis megfogalmazása után kiválasztják az alkalmazni kívánt módszereket, meghatározzák a célcsoportot és a mintavétel módját, előkészítik az eszközöket (kérdőív, interjúvázlat stb.). Ezeknek a megismerése azért fontos, mert a felhasznált módszerek sokszor erősen befolyásolják az eredményeket, vagy legalábbis azok megbízhatóságát. A legfontosabb módszertani információk rövid összefoglalását rendszerint már a kiadványok bevezetője is tartalmazza. A részletes módszertani leírást esetenként a tanulmányok függelékében találhatjuk, máskor a lábjegyzetek adják meg a szükséges eligazítást.

4. *A kutatás elvégzése,* vagyis az a folyamat, amelynek során a vizsgálat elkészül, az olvasó számára általában láthatatlan marad, legfeljebb bizonyos mozzanatairól (például a válaszadás megtagadásának gyakoriságáról, az adatok javításáról, teljeskörűsítéséről) kerül be néhány információ a módszertani mellékletekbe.

5. *Összegzés: az összegyűjtött adatok, információk elemzése, a következtetések levonása.* Ennek a munkának az eredményei teszik ki a kutatási anyagok döntő hányadát. Többnyire ezekben a fejezetekben található meg a részletes elemzések, a hétköznapi munkában leginkább hasznosítható megállapítások. Amennyiben a kutatóknak az eredmények gyakorlati felhasználásának lehetőségeiről és a kormányzati politika számára adódó tanulságokról is van mondanivalójuk, ez általában a tanulmány záró fejezetében jelenik meg.

Ezek a fázisok természetesen nem mindig követhetők nyomon ennyire pontosan, gyakorlott kutatók a különböző szakaszokat felcserélhetik, a folyamatba más

MIT ÉRDEMES TUDNI
A KORMÁNYZATI SZAKEMBEREKNEK
A NONPROFIT KUTATÁSOKRÓL?

A KUTATÁSI INFORMÁCIÓK
FORRÁSAI ÉS FELHASZNÁLÁSA

elemeket is beiktathatnak, a kiadványokban másképp rendezhetik el az információkat.

A fent bemutatott kutatási–elemzési lépések ismerete nemcsak akkor lehet hasznunkra, amikor felhasználóként a publikált anyagokban szeretnénk eligazodni, hanem akkor is, ha tudományos elemzések megrendelőiként fogalmazzuk meg az elképzeléseinket, vagy ha magunk akarunk egy kisebb kutatást elvégezni.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Adirondack, Sandy: Mindennapi receptek civil szervezeteknek. NIOK Alapítvány, Budapest, 1999.
- Az Európai Közösség Bizottságának közleménye az önkéntes szervezetek és alapítványok szerepének erősítéséről Európában. Európa Ház, Budapest, 1998.
- Balogh Bence – Mészáros Geyza – Sebestény István: Módszer és gyakorlat. A nonprofit statisztika 10 éve. 1992-2002. www.nonprofitkutatas.hu
- Bartal Anna Mária: Nonprofit alapismeretek kézikönyve. Ligatura Kiadó, Budapest, 1999.
- Bíró Endre: Nonprofit szektor analízis. Civil szervezetek jogi környezete. EMLA Egyesület, Budapest, 2002.
- Bódi György: Hogyan szerezzük meg az állampolgárok adójának 1%-át? KJK-KERSZÖV, Budapest, 2002.
- Csegény Péter: A civil referenci szerepkör megjelenése és problémái a helyi önkormányzatokban. In: Dr. Wellmann György (szerk.): Nonprofit tanácsadó A-tól Z-ig. Verlag Dashöfer Kiadó, Budapest, 2001.
- Csegény Péter – Kákai László (szerk.): Köztes helyzet? I-II. A civil szervezetek és az önkormányzatok kapcsolatában. Miniszterelnöki Hivatal Civil Kapcsolatok Főosztálya, Budapest, 2000, 2002.
- Csizmár Gábor – Bíró Endre: Nonprofit jogi kézikönyv. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1998.
- Csizmár Gábor – Nemoda István: Hogyan szerezzünk pénzt? KJK-KERSZÖV, Budapest, 2001.
- Czakó Ágnes – Harsányi László – Kuti Éva – Vajda Ágnes: Lakossági adományok és önkéntes munka. Központi Statisztikai Hivatal és Nonprofit Kutatócsoport, Budapest, 1995.
- Czike Klára: Önkéntesség számokban. Esély, 2001/6.
- Farkas István – Török Marianna: A hazai adományozó magánalapítványok helyzete. Felmérés hús alapítványról 2002-ben. www.nonprofit.hu
- Harsányi László: A nonprofit szektor szerepe a közszolgálatok átalakításában. Európa Fórum, 1997/1.
- Harsányi László: Az állam és a nonprofit szektor. INFO Társadalomtudomány, 1997. 42. sz.
- Jagasics Béla: Civil történet. Landorhegy Alapítvány, Zalaegerszeg, 2001.
- Kákai László: Civil szervezetek lehetőségei az önkormányzatok döntéshozatali folyamatában. In: Dr. Wellmann György (szerk.): Nonprofit tanácsadó A-tól Z-ig. Verlag Dashöfer Kiadó, Budapest, 2001.

- Kondorosi Ferenc: Civil társadalom Magyarországon. Politika + Kultúra Alapítvány, Budapest, 1998.
- Kuti Éva: Hívjuk talán nonprofitnak... A jótékonyág, a civil kezdeményezések és az állami keretből kiszoruló jóléti szolgáltatások szektorra szerveződése. Nonprofit Kutatócsoport, Budapest, 1998.
- Kuti Éva: The nonprofit sector in Hungary. Manchester University Press, Manchester, 1996.
- Lévai Katalin – Straussman, Jeffrey D. (szerk.): Innovatív önkormányzatok. Helyi Társadalom Kutató Csoport, Budapest, 1996.
- Lévai Katalin (szerk.): Civil a pályán. Helyi Társadalom Kutató Csoport, Budapest, 1998.
- Logan, David: Companies in communities: Getting the measure. The London Benchmarking Group, London, 1997.
- Logan, David – Roy, Delwin – Regelbrugge, Laurie: Global corporate citizenship. Rationale and strategies. The Hitachi Foundation, Washington, 1997.
- Lomnici Zoltán: Az alapítványok és közalapítványok kézikönyve. HVG ORAC, Budapest, 1998.
- Lomnici Zoltán: Egyesületek. HVG ORAC, Budapest, 2000.
- Mészáros Geyza: Településfejlesztési célú nonprofit szervezetek. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 2002.
- Nonprofit szervezetek Magyarországon 1992, 1993, 1994, 1995, 1996, 1997, 1998, 1999, 2000. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1994, 1995, 1996, 1997, 1998, 1999, 2000, 2001, 2002.
- Pavluska Valéria: A nonprofit szektor. JPTE FEEFI, Pécs, 1999.
- Salamon, Lester M. – Anheier, Helmut K.: Szektor születik. Nonprofit Kutatócsoport, Budapest, 1995.
- Salamon, Lester M. – Anheier, Helmut K.: Szektor születik II. Egy nemzetközi kutatás eredményei. Civitalis Egyesület, Budapest, 1999.
- Salamon, Lester M. et al.: Global civil society. Dimensions of the nonprofit sector. The Johns Hopkins Center for Civil Society Studies, Baltimore, 1999.
- Sebestény István: A nonprofit szektor funkcionális megközelítése – a nonprofit prizma. Statisztikai Szemle, 2001/4-5.
- Sebestény István: Az önkormányzatok és a nonprofit szervezetek kapcsolata 1996, 2000. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1998, 2002.
- Support of Philanthropy in the Czech Republic. Donor's Forum, Prague, 1996
- Szabó Máté: Az EU és a civil szervezetek. Politikatudományi Szemle, 1998/3.
- Széman Zsuzsa – Harsányi László: Halak és hálók. Kapcsolatok a helyi szociálpolitikában. Nonprofit Kutatócsoport és MTA Szociológiai Kutató Intézete, Budapest, 1999.

- Széman Zsuzsa – Harsányi László: Szociális kvartett. Civil szereplők négy magyar város szociális életében. Nonprofit Kutatócsoport, Budapest, 2000.
- Török Marianna (szerk.): Alapfokú kézikönyv civil szervezetek számára. NIOK Alapítvány, Budapest, 1998.
- Zám Mária: Civilbarát önkormányzatok. Magyar Közigazgatás, 1997/7.
- 1%. „Forintszavazatok” civil szervezetekre. Tanulmányok. Nonprofit Kutatócsoport, Budapest, 2000.

NONPROFIT KISSZÓTÁR – ALAPFOGALMAK ÉS ALAPADATOK

A társadalom három szektora: az állami (vagy kormányzati), az üzleti–piaci (vagy vállalati, for-profit) szektor és a „harmadik”, a → nonprofit szektor (ez utóbbit gyakran nevezik → NGO, → önkéntes vagy → civil szektornak is).

Adományozás: olyan támogatások nyújtása, amelyek fejében a támogató nem vár pénzben kifejezhető ellenértéket.

Alaptevékenység: a szervezet alapító dokumentumában meghatározott, alapvető céljai elérése érdekében kifejtett működése.

Altruizmus: önzetlenség, másokon való segítés.

Bevételtípusok:

Adományok, magántámogatások: származhatnak vállalati támogatásból, lakossági adományokból, külföldi támogatásból és nonprofit szervezetektől. 2000-es adatok szerint összegük 80 milliárd Ft, a nonprofit szektor összes bevételéhez (496 milliárd Ft) viszonyított arányuk 16 százalék volt.

Alaptevékenységből származó ár- és díjbevételek: magánszemélyek illetve szervezetek által befizetett egyesületi és érdekképviseleti tagdíjak, valamint az alaptevékenység körében előállított termékek és szolgáltatások értékesítéséből származó bevételek. 2000-ben az összegük 183 milliárd Ft, arányuk 37 százalék volt.

Állami támogatások: normatív (fejkvótás) költségvetési finanszírozás, a központi költségvetésben nevesített, a minisztériumoktól és főhatóságoktól, központi alapoktól, illetve a helyi önkormányzattól és helyi költségvetési intézményektől elnyerhető támogatások. A statisztika ide sorolja az szja 1%-ából, az áfa-visszatérítésekből és a helyi iparüzési adó átengedéséből származó bevételeket is. Az állami támogatások összege 2000-ben 141 milliárd Ft, aránya 28 százalék volt.

Gazdálkodási tevékenységből eredő bevételek: kamatok, pénzügyi befektetések hozama és a vállalkozási tevékenység bevételei. 2000-es összegük 88 milliárd Ft, arányuk 18 százalék volt.

Caritas: többnyire vallásos indíttatású, a felebaráti szeretetre épülő segítségnyújtás.

Civil referens: települési önkormányzatoknál, a polgármesteri hivatal szervezeteiben alkalmazott munkatárs, akinek a település civil szervezeteivel való folyamatos kapcsolattartás a feladata. Főként nagyobb városokban, kerületekben kezdenek az utóbbi években ilyen munkatársat alkalmazni.

Civil társadalom: a civil kezdeményezések, szerveződések és mozgalmak együttese, amelynek működési lehetőségeit és formai sokszínűségét az elemi emberi jogok érvényesülését biztosító jogrendszer garantálja. A civil szervezetek közvetítenek az állam és polgárai, valamint a gazdasági hatalom és az állampolgárok között, létrehozzák azokat a mechanizmusokat, amelyek segítségével a kormány és a piac a közösség által ellenőrizhető és befolyásolható.

Civilházak: nonprofit információs és szolgáltató központok, amelyek valamennyi megyeközpontban működnek. Országos hálózatot alkotnak. Feladatuk a régiójukban tevékenykedő nonprofit szervezetek munkájának segítése tanácsadással, képzéssel és más szakmai szolgáltatásokkal.

Ernyőszervezetek: szakmai vagy területi elven szerveződő nonprofit szövetségek, koalíciók, együttműködési fórumok, amelyek a nonprofit szektor egészének vagy különböző részterületeinek nevében lépnek fel, szakmai, gazdasági és szabályozási kérdésekben látnak el érdekképviseleti tevékenységet. Gyakori, hogy sok kisebb tagszervezettel rendelkeznek; helyi egyesületeknek kínálnak szakmai segítséget, szolgáltatást, esetenként anyagi támogatást is.

Filantropia: emberbaráti szeretet, segítség a rászorulóknak, a szegényeknek, az elesetteknek.

Jótékonyág: szolidaritáson alapuló önzetlen segítségnyújtás.

Közhasznúság szerinti minősítés, besorolás:

Közhasznú szervezet: az 1997. évi CLVI. törvényben „közhasznú”-ként megjelölt tevékenységet folytató, szolgáltatásait a tagjain kívül mások számára is elérhetővé tevő nonprofit szervezet, amelynek a közhasznú minősítést a bíróság saját kérésére hivatalosan is kiadta.

Kiemelkedően közhasznú szervezet: törvény vagy más jogszabály által állami feladatnak minősített tevékenységet ellátó nonprofit szervezet, amelynek a kiemelkedően közhasznú minősítést a bíróság saját kérésére hivatalosan is kiadta.

Közösségi média: azok a közösségi módon megszülető újságok, rádiók (ritkábban televíziók), amelyek meghatározott célcsoportnak, közösségnek, lakóhelyi egységnek készítik és közvetítik programjukat. Ezeknek a műsoroknak többnyire mások a szereplői (jórészt önkéntesek), más a tematikájuk, mások az értékeik (többnyire a helyi kultúra és a tematikából következően a helyi önszerveződések), más a mentalitásuk és a hangnemeik is, mint a kereskedelmi és a közszolgálati médiának. A közösségi médiumok jelentős része különös figyelmet fordít a nonprofit szektor szervezeteire, eseményeire, de a hátrányos helyzetűekre, a sérültekre, a máshonnan kimaradókra is.

NGO (Non-Governmental Organization – nem kormányzati szervezet): a → nonprofit szervezet olyan, főleg a nemzetközi szervezetek (ENSZ, Világbank stb.) dokumentumaiban használt elnevezése, amely a kormányzati intézményektől való különbözőséget, az államtól való függetlenséget hangsúlyozza.

Nonprofit szektor definíciója: a nonprofit szektornak a mai magyarországi gyakorlatban alapvetően kétféle, egy tágabb és egy szűkebb fogalma használatos, a jogi értelmezés és a tudományos/statisztikai definíció.

Jogi értelmezés: a nonprofit szektorba tartozik minden

- nem profitcélú szervezet, amely ugyanakkor
- nem költségvetési gazdálkodást folytató intézmény, és amelyet
- a Polgári Törvénykönyv rendelkezéseivel összhangban önálló jogi személyként jegyeztek be.

Tudományos és statisztikai definíció: a nonprofit szektort azok a szervezetek alkotják, amelyekre egyidejűleg jellemző, hogy

- nem profitszerzési célok vezérlik őket, esetleg keletkező profitjukat nem oszthatják fel a tagok, alapítók, tulajdonosok között,
- autonóm módon, a kormányzati szektortól szervezetileg elkülönülve működnek,
- bizonyos fokig intézményesültek, önálló jogi személyiséggel bírnak,
- működésükben fellelhető az önkéntesség, öntevékenység, jótékonyág, civil kezdeményezések valamilyen eleme,
- közvetlenül vagy áttételesen a tágabb közösség érdekeit, a közjót (is) szolgálják,
- nem követnek pártpolitikai célokat, nem épülnek be a hatalmi struktúrába.

A jogi értelmezés a Polgári Törvénykönyvben definiált valamennyi nonprofit szervezeti formát (egyesület, alapítvány, közalapítvány, szakszervezet, szakmai, munkáltatói érdekképviselet, köztestület, közhasznú társaság, önkéntes kölcsönös biztosítópénztár, párt, egyház) magában foglalja. A tudományos/statisztikai definíció nem tekinti a nonprofit szektorhoz tartozónak a politikai pártokat, mivel azok célja a közhatalom és a kormányzati jogosítványok megszerzése; az egyházakat,

szerzetesrendeket, mert a világi nonprofit szervezetek működési kereteit meghatározó szabályozás rájuk nem érvényes, valamint az önkéntes kölcsönös biztosítópénztárakat, mivel esetükben a profitsztézosztás tilalma nem érvényesül.

Nonprofit szervezet: minden olyan hivatalosan bejegyzett nem-állami és nem-piaci szervezet, amely működési jellemzőit tekintve megfelel a → nonprofit szektor definíciójának.

Nonprofit szervezetek formái:

Egyesület: személyegyesülésen alapuló társas nonprofit szervezet (kör, klub, társaság, mozgalom, társadalmi szervezet). Tagsága rendszerint magánszemélyekből áll, de a jogi személyek által létrehozott egyesületek (szövetségek, hálózatok) sem ritkák. A vezetőséget a tagság választja, a legfőbb döntéshozó szerv a közgyűlés. A tagság számára nyújtott szolgáltatások mellett az egyesületek java része azt is céljának tekinti, hogy tevékenységével, szolgáltatásaival a közelebbi vagy távolabbi közösséget is elérje. 2000-ben Magyarországon 22 420 egyesület működött.

Érdekképviselet: A szakmai, a munkavállalói, illetve a munkáltatói, gazdasági érdekek védelmét szolgáló, tagsági viszonyon alapuló szervezetek. A szakszervezetek tagsága általában magánszemélyekből áll, a szakmai és a munkáltatói érdekek érvényesítésére létrejött szervezetek tagjai között a magán- és a jogi személyek egyaránt megtalálhatók. Az önálló jogi személyként bejegyzett érdekképviseletek száma 2000-ben 3605 volt.

Alapítvány: valamilyen vagyon (kézpénz, ingatlan, tárgyi eszköz, vagyoni jog) ellenszolgáltatás nélküli, tartós közérdekű célra történő végleges átengedésével jön létre. Az alapítónak a célvagyon létrehozását és a kuratórium felállítását követően lényegében minden kapcsolata megszűnik a működő alapítvánnyal. Az alapítványnak tagjai nincsenek, a döntéseket a kuratórium hozza. Vagyonából, annak hozamából és/vagy a működés során megszerzett egyéb bevételekből az alapító által meghatározott célt próbálja elérni, támogatást, segítséget vagy szolgáltatásokat nyújt. A működő alapítványok száma a 2000-es adatok szerint 18 532 volt.

Közalapítvány: olyan speciális alapítvány, amely kizárólag állami és önkormányzati feladatok ellátására hozható létre. Alapítója csak az Országgyűlés, a kormány, illetve a települési önkormányzati testület lehet. Tevékenységei között egyaránt megtalálhatók a legkülönbözőbb közszolgáltatások, az adományosztási és az adománygyűjtési akciók. 2000-ben összesen 1168 közalapítvány működött.

Köztisztület: törvénnyel létrehozott, tagsági viszonyon alapuló szervezet. Közfeladatokat lát el. Hatósági és felügyeleti jogosítványokkal is rendelkezhet. A szó klasszikus értelmében nem tekinthető civil szervezetnek. Esetenként kényszer-

egyesülésként működik, amellyel az érintett magán- vagy jogi személyeknek a működési engedély megszerzéséhez kötelezően tagsági viszonyt kell létesíteniük. A hazai köztestületek a Magyar Tudományos Akadémia és a különféle kamarák. Számuk 2000-ben 472 volt.

Közhasznú társaság (Kht): olyan üzletszerű gazdasági tevékenységet folytató szervezet, amely társadalmi közös szükségletet elégít ki (csak ilyen célból hozható létre). Tevékenységének elsődleges célja nem a nyereség- és vagyonszerzés, érvényes rá a profitszétosztás tilalma. 2000-ben Magyarországon 888 közhasznú társaság működött.

Nonprofit szervezetek nyilvántartása: a szervezetek legfontosabb azonosító adatait tartalmazó számítógépes regiszter.

Bírósági nyilvántartás: az Országos Igazságszolgáltatási Tanács Hivatala (OITH) által vezetett közhiteles nyilvántartás. Ebben a közhasznú társaságok kivételével minden olyan önálló jogi személyként bejegyzett nonprofit szervezet szerepel, amelyet hivatalosan nem szüntettek meg. Mivel a feloszlott egyesületek és a vagyonukat veszített alapítványok jelentékeny része nem tesz eleget a megszűnés bejelentésére vonatkozó kötelezettségének, a bírósági nyilvántartásban szereplő szervezetszám (körülbelül 60 ezer) messze meghaladja a ténylegesen működő szervezetek számát.

Statisztikai nyilvántartás: a Központi Statisztikai Hivatal számítógépes adatbázisa, amelyet évenkénti kérdőíves adatfelvétel segítségével, valamint az újonnan bejegyzett szervezetek bírósági nyilvántartásából nyerhető adatok felhasználásával rendszeresen frissítenek. Ebben a nyilvántartásban kizárólag azoknak az önálló jogi személyként bejegyzett nonprofit szervezeteknek az adatai szerepelnek, amelyek a → statisztikai definíciónak megfelelnek, és amelyekről az adatgyűjtések során (vagy akár azoktól függetlenül) semmilyen forrásból nem érkezik a megszűnésükre vagy működésük szüneteltetésére utaló információ. Ezért a Központi Statisztikai Hivatal adatbázisa a bírósági regiszternél alacsonyabb, de a valóságot valamivel jobban megközelítő szervezetszámot (körülbelül 47 ezer) jelez.

Nonprofit szervezetek osztályozásai:

Statisztikai osztályozások: (Zárójelben az adott csoportba tartozó nonprofit szervezetek nonprofit szektoron belüli aránya – 2000-es adatok.)

Tevékenység szerinti csoportosítás: kultúra (10,5%), vallás (2,7%), sport (13,7%), szabadidő és hobbi (15,4%), oktatás (14,6%), kutatás (2,2%), egészségügy (4,5%), szociális ellátás (8,8%), polgárvédelem és tűzoltás

(1,9%), környezetvédelem (2,2%) településfejlesztés (5,1%), gazdaságfejlesztés (1,9%), jogvédelem (1,2%), közbiztonság védelme (3,0%), többcélú adományosztás és nonprofit szövetségek (1,5%), nemzetközi kapcsolatok (1,4%), szakmai és gazdasági érdekképviselő (8,7%), politika (0,7%).

Szervezeti formák szerinti csoportosítás: alapítványok – magán- és köz-alapítványok (41,8%), társas nonprofit szervezetek – egyesületek, érdekképviselők, közhasznú társaságok (58,2%).

Bevétel nagyság szerinti csoportosítás: 50 ezer Ft vagy kevesebb (17,0%), 51 és 500 ezer Ft között (31,5%), 501 ezer és 5 millió Ft között (35,2%), 5 millió Ft fölött (16,3%).

Településtípus szerinti csoportosítás: főváros (26,2%), megyeszékhely (22,4%), többi város (26,1%), község (25,3%).

Régiók és megyék szerinti csoportosítás.

Domináns tevékenység szerinti osztályozás:

adománygyűjtő,
adományosztó,
szolgáltatásokat nyújtó,
érdekvédelmi,
önsegélyező jellegű,
társadalmi érintkezést szolgáló, klubjellegű,
hatósági feladatokat átvállaló szervezetek.

Funkciók szerinti osztályozás:

szolgáltatások nyújtása,
érdekképviselő,
önsegélyezés,
támogatások és információk közvetítése, koordináció.

Nonprofit törvény: 1997. évi CLVI. törvény, amely a → közhasznú státusz megszerzésének feltételeiről, a közhasznú minősítéssel bíró nonprofit szervezetek kötelezettségeiről és az általuk igénybe vehető kedvezményeikről rendelkezik.

Önkéntes szervezet: a → nonprofit szektor illetve a → civil társadalom azon szerveződései, amelyek működésüket elsősorban tagjaik illetve támogatóik minden anyagi ellenszolgáltatás nélkül végzett közérdekű tevékenységére, → önkéntes munkájára alapozzák.

Önkéntes munka: olyan tevékenység, amely személyes indíttatású, szabad, egyéni választáson alapszik; anyagi érdekektől mentes; mások javát szolgálja. Elősegíti, hogy az egyének és a közösségek részesei legyenek saját problémáik megoldásának; tehát egyidejűleg hasznos a támogatásra szorulóknak és az önkéntes munkát végzőknek.

Öntevékenység, önszerveződés: a → civil társadalom kereteiben kifejtett aktivitás; az állampolgárok és csoportjaik saját akaratából szerveződő közösségi célú cselekvés.

QUANGO (Quasi Non-Governmental Organization): félállami/önkormányzati szervezet, amelynek az a funkciója, hogy az állami támogatások egy részét az államháztartás keretein belül, de az érintettekől és szakértőkből álló döntéshozó testületek bevonásával ossza el. Legismertebb hazai példája a Nemzeti Kulturális Alapprogram. Ilyen formában jön létre a Nemzeti Civil Alapprogram (NCA) is.

Szektorok közötti együttműködés – partnerség: az állami, az üzleti és a nonprofit szektor összefogása valamely probléma megoldása érdekében. A célok és a prioritások meghatározásában egyetértés van a felek között. Az egyenrangú kapcsolatban három fő alapelv érvényesül: a kölcsönös haszon elvárásának és kívánalmának az elve, az átláthatóság és a méltányosság, azaz egymás tisztelete és megbecsülése.

Szerződéses viszony – ellátási szerződés – közfeladat-átvállalás: közszolgáltatások biztosítására, állami/önkormányzati feladatok átvállalására a nonprofit szervezetekkel kötött írásbeli megállapodás. Ez a szerződés garantálja, hogy a szervezet megkapja az államtól/önkormányzattól a feladat ellátásához normatívaként megállapított pénzeszeget.

Szomszédság: az egyének számára még átélhető, megélhető társadalmi, lakóhelyi – másutt építészeti – egység, amelyben kölcsönösségi alapon szerveződő társadalmi kapcsolatok alakulnak.

Szponzorálás: olyan vissza nem térítendő támogatások nyújtása, amelyek ellenében a támogató valamilyen reklámértékkel bíró ellenszolgáltatást kap.

Szubszidiaritás elve: a döntéseket polgárközelbe kell telepíteni, a társadalmi szükségleteket lehetőleg a keletkezésük helyéhez legközelebbi szinten kell kielégíteni. Az államnak csak akkor szabad (támogatóként, együttműködőként vagy a felada-

tot átvállalva) beavatkoznia, ha a helyi közösség nem képes a probléma megoldására. A szubszidiaritás az Európai Uniónak is az egyik legfontosabb alapelve.

Társas nonprofit szervezetek: az egyesületek, érdekképviseltek és közhasznú társaságok statisztikai adatközlésekben használatos összefoglaló elnevezése.

1%: az adózó állampolgárok az 1996. évi CXXVI. törvény rendelkezése alapján személyi jövedelemadójuk 1%-át felajánlhatják az általuk választott nonprofit szervezetnek. A 2004. január 1-től létrejövő Nemzeti Civil Alapprogram költségvetési támogatása megegyezik az adófizetők által felajánlott összeggel.

A Nonprofit Kutatócsoport Egyesület „Gyakorlat és kutatás” programjának eredményeként készült el négy tájékoztató füzet a nonprofit vezetők, a média, a politikusok, a kormányzati szakemberek és az adományozók számára.

A füzetek elkészítésével próbáltunk hasznos információkkal szolgálni az érintett szakterületek képviselőinek a nonprofit szektorról, illetve az eddig megjelent és általunk feltérképezett kutatások eredményeiről.

Reméljük, hogy hasznos ismeretekkel gazdagítjuk a nonprofit területtel kapcsolatban álló, illetve, majdan kapcsolatba kerülő szakemberek tárházát.